

**ETICKÉ MYSLENIE MINULOSTI A SÚČASNOSTI:
ETIKA V 20. A 21. STOROČÍ II****9. – 10. máj 2023, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Inštitút etiky a bioetiky, Prešov**

Súčasný trendy myslenia a konania mnohých jedincov nielen na Slovensku, ale aj v celosvetovom meradle sú dôkazom nedostatkov v oblasti etiky i morálky v každodennom verejnom i spoločenskom živote. Zmapovať danú situáciu sa snažil aj Inštitút etiky a bioetiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, ktorý prostredníctvom konferencií pokračuje v doterajších výskumoch etického myslenia a problémov v oblasti morálky. Tohtoročná 25. medzinárodná konferencia *Etické myslenie minulosti a súčasnosti*, ktorá sa konala pod názvom *Etika v 20. a 21. storočí II* v dňoch 9. – 10. mája 2023, bola zároveň pripomienkou 25. výročia vzniku študijného programu etika na FF PU v Prešove.

Účastníci konferencie nielen zo Slovenska, ale aj z Českej republiky, Poľska a Ukrajiny mali možnosť prezentovať svoje pohľady na danú problematiku v rámci viacerých monotematických blokov, ktoré sa zaoberali etickým myslením na Slovensku v polovici 20. storočia, dejinami etiky v Európe a vo svete v 20. storočí, reflexiami morálky 20. storočia v literatúre, výučbou etiky na vysokých školách v minulosti a súčasnosti, súčasnými trendami v aplikovanej a profesijnej etike, ale aj vzťahom medzi etikou, vedou a technikou. Najpálčivejšie sú však aktuálne etické a morálne problémy prítomnosti, výchovy a vzdelávania v dejinách a súčasnosti – ich etický a morálny rozmer.

Vedecký garant konferencie, Vasil Gluchman (FF PU, Prešov) prezentoval názory Samuela Štefana Osuského, týkajúce sa vzťahu náboženstva, marxizmu i ateizmu, vysvetľoval jeho chápanie významu náboženstva pre mravný život jednotlivca, národa i krajiny. Konštatoval, že Osuský v období rokov 1945 až 1948 pokračoval vo formulovaní výhrad voči marxizmu aj v nadväznosti na Masarykovu kritiku marxizmu a jeho filozofie, vrátane etiky ešte z obdobia pred druhou svetovou vojnou.

Myšlienkové paralely T. G. Masaryka načrtol Jan Svoboda (AV ČR, Praha). Účelom jeho príspevku *Hugo Fischer: Realismus, evropanství a hodnota demokracie* bolo zamerať sa na koncepciu realizmu a európanstva, ktorú podľa neho nemecký filozof Hugo Fischer (1897 – 1975) originálne premyslel koncom 20. rokov 19. storočia. Pre stredoeurópsku i východoeurópsku kultúrnu oblasť je Fischer zaujímavý

tiež tým, že tieto komplementárne pojmy inšpiratívne vzťahoval k myšlienkovému svetu a svetonázoru T. G. Masaryka.

Cieľom príspevku Wendy Drozenovej (AV ČR, Praha) *Etické základy pojetí lidských práv u Jacquesa Maritaina a Michaela Novaka* bolo v širšom kontexte prezentovať etické základy poňatia osoby, ľudských práv, ľudskej dôstojnosti a rovnosti u J. Maritaina a M. Novaka, ako aj poňatie slobody v nadväznosti na pojem demokratického kapitalizmu a súvislosť s dokumentmi katolíckej cirkvi. Ocenila prínos obidvoch autorov v oblasti ľudských práv, ideí pluralizmu a slobody, aj pre strednú Európu, vrátane bývalého Československa, zvlášť v prípade Novaka, ktorý sa hrdo hlásil k svojim slovenským koreňom.

Reakciou na sociálne problémy v 19. storočí vzniklo a formovalo sa myšlienkové hnutie kresťanského socializmu. Zameriavalo sa hlavne na boj proti chudobe a problémy spojené so spravodlivosťou. Prezentáciou *Kresťanský socializmus v reflexii slovenských evanjelických mysliteľov I. polovice 20. storočia* sa Ján Kalajtzidis (FF PU, Prešov) pokúsil zmapovať myšlienkové reflexie troch slovenských autorov, ktorí sa zaoberali názormi Leonharda Ragaza. K predstaviteľom predvojnových autorov zaradil S. Š. Osuského, z povojnového obdobia Rudolfa Koštiala a jedným z najkritickejších podľa neho bol Emil Boleslav Lukáč.

Analýzu filozofickej koncepcie kultúrnosti u Ladislava Hanusa (1907 – 1994) priblížil Pavol Krištof (FF TU, Trnava) v téme *Hanusova koncepcia kultúrnosti ako morálny problém*. Podľa autora Hanus odmietal kultúrnosť orientovanú na otázky posilňovania národného povedomia, ale kládol dôraz na celkové zušľachtenie medziľudských a spoločenských vzťahov. Tým kultúrnosť chápal ako spôsob ľudského bytia a mravnú hodnotu.

Svojimi reflexiami veľmi výrazne vstupoval do dobového filozofického myslenia a tvorby aj Andrej Sirácky. Príspevok Lukáša Švaňu (FF PU, Prešov) *Sociálno-politické témy v reflexiách Andreja Siráckeho* mapoval témy zaoberajúce sa problémami sociálneho a politického charakteru, pričom kriticky reflektoval ich význam pre spoločnosť, nielen minulé, ale aj súčasné. Terčom Siráckeho neustálej kritiky bol napríklad kapitalistický spoločenský režim a ideológia fašizmu, ktorej základom je pravicový nacionalizmus.

Reflexiami morálky 20. storočia v slovenskej literatúre sa zaoberala Marta Gluchmanová (FVT TU, Košice). Podľa nej v mnohých literárnych dielach slovenskej literatúry 20. storočia nájdeme problematiku hľadania pravdy, práva a spravodlivosti v rôznych spoločenských kontextoch. Autorka priblížila literárnu tvorbu významného predstaviteľa daného obdobia v prezentácii *Hodnota spravodlivosti v literárnej tvorbe Mila Urbana*. Jeho dielo prispelo k rozvoju a uvedomeniu si významných hodnôt spojených s právom, ku ktorým môžeme zaradiť spravodlivosť, pravdu, čestnosť

a odvahy. Dej mnohých príbehov jeho prác sa odohrával v súdnych sieňach, čo súviselo okrem iného aj s tým, že samotný autor sa za svoju publicistickú a redaktorskú činnosť viackrát ocitol pred súdom. Urbanovo dielo nestratilo na svojej aktuálnosti ani v súčasnosti, pretože témy pravdy a spravodlivosti majú svoje aktuálne miesto aj v súčasných diskurzoch.

Stefan Konstańczak (Univerzita v Zielonej Górze) konštatoval, že poľské etické myslenie doteraz nedokázalo reflektovať vojnové krutosti druhej svetovej vojny a okupácie Poľska. Poľská etika nenaplnila očakávania spoločnosti, pretože sa snažila čo najskôr striasť vojnovéj traumy. Nedostatočná racionalizácia obrovského zla, ktoré sa napáchalo počas okupácie, znamenala, že tento fenomén pokračoval ešte nejaký čas aj po vojne a niektoré jeho symptómy sú badateľné dodnes. Autor konštatoval, že to bolo do značnej miery spôsobené tým, že tradičná etika podľahla myšlienkam medzivojnového katastrofizmu, ktorý implicitne predpokladal, že degenerujúce ľudstvo môže zachrániť len historická kataklizma, ktorou nepochybne bola druhá svetová vojna.

Téma kolektívnej pamäte rezonovala aj v príspevku Oresty Losyk (Ľvovská národná univerzita Ivana Franka, Ľvov). Autorka uviedla, že filozofická kultúra implikuje úzke prepojenie s historickými, sociálnymi a mentálnymi kontextami každodenného života, v ktorom je ponorené každé národné spoločenstvo. Prispieva k humanizácii filozofických štúdií minulosti, keďže dejiny myslenia interpretuje nie ako neosobný proces a súbor konceptuálnych učení, ale cez prizmu jedinečnej ľudskej individuality – skutočného účastníka a tvorca filozofickej a kultúrnej činnosti. Tá poskytuje okrem akademického života aj množstvo neinštitucionálnych foriem filozofického života ako takého, ktoré formujú kolektívnu identitu a hodnotové sebauvedomenie ľudí, ako aj rozširujú možnosti dialogickej interakcie s inými národnými filozofickými kultúrami.

Výučbe etiky na vysokých školách sa venoval Radim Brázda (FF MU, Brno). V prezentácii *Lapidarium ctností* sa zamerail na oblasť didaktiky etiky pre študentov programu učiteľstvo základov spoločenských vied, ktorý je akreditovaný na Katedre filozofie FF MU. Predložil argumenty, prečo je výučba etiky relevantná práve pre učiteľov základov spoločenských vied. Pripomenul reprezentatívne koncepty cností z dejín etiky v podobe základných variácií, ako aj koncepty praktických cvičení, ktoré sa zameriavajú na variácie atribútov cnosti a možno i analógie medzi tradičnými a modernými cnosťami.

Dôkazom úzkeho prepojenia etiky, vedy a techniky bolo vystúpenie Petra Kyslana (FF PU, Prešov) *Umelá inteligencia a náš život*. Podľa autora sa umelá inteligencia (AI) v dlhodobom horizonte preceňuje. Naopak, v krátkodobom čase je mnohokrát podceňovaná, pretože žijeme v dobe, keď sme čoraz častejšie ovplyvňovaní jej systémami.

Súčasnú trendy svedčia o tom, že ľudstvo bude ochotné byť viac v kontakte s AI. Aj to bolo dôvodom pre zamyslenie nad filozofickými a etickými otázkami a vplyvom umelej inteligencie na bežný život ľudí v najbližšom období.

Na súčasné trendy v aplikovanej a profesijnej etike poukázala Adela Lešková Blahová (FF PU, Prešov) v prezentácii *Zdravotná gramotnosť v optike (bio)etiky*. Zdôraznila, že približne od 70. rokov 20. storočia sa formuje koncept zdravotnej gramotnosti (*health literacy*). Aj napriek rozsiahlym výskumom danej sféry stále chýba konsenzus v interpretácii. Okrem zdravotníctva zasahuje aj oblasť ekonomiky, vzdelávania a sociálnej sféry, pričom sledujeme aj etické a morálne problémy. Cieľom jej príspevku bolo priblížiť bioetické reflexie, či poukázať na súvislosti, ktoré sa dostávajú do centra pozornosti bioetiky.

Úspešnosť priebehu tejto medzinárodnej konferencie v mnohých prípadoch potvrdila aj podnetná a zaujímavá diskusia. Konferencia v plnej miere splnila svoje ciele komparáciou a hodnotením stavu a úrovne etického myslenia na Slovensku, v strednej Európe, alebo v Európe vôbec, nielen v kontexte dobových interpretácií, ale aj z pohľadu súčasného poznania a hodnotenia stavu a úrovne vývoja etického myslenia.

Marta Gluchmanová

Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 013/PU-4/2022 *Dejiny etického myslenia na Slovensku v 20. storočí*.
